

the XXI century we have three generalizations on the history of grammatical terminology, an overview of the history of linguistic terminology in the textbook "Ukrainian Terminology". However, it was in the twentieth century. lexicologists, lexicographers, terminologists laid the foundations for the methodology of terminology, which are also relevant today.

Keywords: *terminology, linguistic terminology, historical stages, sub-stages, methodological approaches.*

З. У. Шведава
Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Францыска Скарыны

ТОЙ І ГЭТЫ СВЕТА У ФРАЗЕАЛОГІІ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ

У артыкуле на матэрыяле групы фразеалагізмаў беларускай літаратурнай мовы з кампанентам "свет", што выяўляюць апазіцыю паняццяў "гэты свет" і "той свет", альбо паняццяў "жыцце" і "смерць", вызначаюцца асноўныя вобразы, матывы і ўяўленні пра жыцце чалавека на гэтым свеце і пра смерць як працяг яго жыцця на тым свеце; устанаўліваюцца ўяўленні беларусаў і тая культурная інфармацыя, што імпліцытна ці экспліцытна адлюстравана, захавана ў аналізаваных фразеалагічных адзінках і даводзіцца да ўсведамлення іх карыстальнікаў.

Ключавыя словы: *фразеалагізм, семантыка, кампанент, свет, гэты свет, той свет, вобраз, матыв, ацэнка, культурная інфармацыя.*

Узмацненая ўвага лінгвістаў у апошнія дзесяцігоддзі да фразеалагізмаў, якія з'яўляюцца прыналежнасцю і складнікам адзінак кожнай мовы, абумоўлена як агульным сучасным антрапацэнтрычным падыходам да вывучэння мовы і яе адзінак, так і адметнасцю гэтых адзінак, нават іх унікальнасцю: яны з'яўляюцца вынікам адлюстравання, фіксацыі і захавання ў часе і прасторы жыццёвага вопыту іх стваральнікаў і крыніцай атрымання ведаў культуры, пазнання свету, культурных каштоўнасцей мінулых пакаленняў, таго, чым яны кіраваліся і што пакінулі без змены формы і зместу наступным, новым, пакаленням для пазнання, засваення і тым самым яднання ў адно цэлае – народ з яго культурай, законамі і правіламі арганізацыі жыцця. Вывучэнне фразеалагізмаў мае выключнае значэнне менавіта з пункту гледжання сучаснікаў для выяўлення ў іх культурнай інфармацыі, экспліцытна ці імпліцытна захаванай, што дазваляе вызначыць агульныя і адметныя асаблівасці кожнага народа пры іх параўнанні і супастаўленні, што асабліва важна ў эпоху, з аднаго боку, актыўнай камунікацыі розных краін і народаў, з другога боку, для захавання і сістэматызацыі моўных асаблівасцей народаў з прычыны ўсеагульнай глабалізацыі і магчымасці знікнення пэўных моў і іх асаблівасцей. Вось чаму так важна рэканструяваць моўную карціну свету кожнага народа, пад якой разумеецца "сукупнасць ведаў пра свет, адлюстраваных у мове, бо мова

разглядаецца як пэўная канцэптуальная сістэма і як сродак афармлення ведаў пра свет” [2, с. 190].

Пытанні жыцця і смерці з’яўляюцца актуальнымі для кожнага без выключэння народа і складаюць істотныя фрагменты моўнай карціны свету. Вось чаму вызначэнне сродкаў і спосабаў захавання культурнай інфармацыі пра іх у мове ў розны час былі аб’ектам увагі многіх даследчыкаў, сярод якіх В. Ю. Абрэсян (2002), О. В. Батарчук (2009), В. А. Ляшчынская (2013, 2015), С. М. Талстая (1999), В. Ужчанка (1994, 2003) і інш. Наша ўвага ў межах артыкула скіравана да аднаго аспекта канцэптуалізацыі жыцця і смерці сродкамі фразеалогіі беларускай мовы – уяўленняў нашых продкаў пра такія паняцці, як гэты і той свет, што прадстаўлены ў фразеалагічных адзінках з агульным кампанентам *свет* у беларускай мове. І асноўнай мэтай даследавання з’яўляецца пазнанне ведаў і ўяўленняў аб гэтых паняццях, спосабах іх прадстаўлення, для чаго былі выяўлены фразеалагізмы метадам суцэльнай выбаркі, крыніцай якіх паслужыў “Слоўнік фразеалагізмаў” І. Я. Лепешава як адзін з самых поўных слоўнікаў фразеалагізмаў беларускай літаратурнай мовы [1, с. 190].

З глыбокай старажытнасці для славян слова *свет* мела значэнне прасторы – навакольны свет, сусвет. І сэння лексема *свет* у беларускай мове зафіксавана з наступным семантычным аб’емам: 1) ‘зямля з усім тым, што на ей існуе; сусвет’ // ‘усе жывое, усе навакольнае; усе, што акружае чалавека’; 2) ‘тое, што і сусвет’; 3) ‘асобная частка сусвету; планета’; 4) ‘чалавечае грамадства, аб’яднанае пэўным грамадскім ладам, культурнымі і сацыяльна-гістарычнымі адзнакамі’ // *перан.* ‘лад жыцця’; 5) ‘якая-н. сфера жыцця ці з’яў у прыродзе’ // ‘якая-н. асобная галіна, сфера рэчаіснасці; сукупнасць якіх-н. з’яў, прадметаў, што акружаюць чалавека’ // ‘кола з’яў псіхічнага жыцця (пачуццяў, перажыванняў і пад.’; 6) ‘якая-н. сфера, галіна дзейнасці людзей’; 7) ‘кола людзей, аб’яднаных агульнай прафесіяй, прыналежнасцю да якога-н. асяроддзя і пад.’ // ‘у буржуазна-дваранскім грамадстве – кола асоб, якія належалі да прывілеяваных класаў’; 8) ‘зямное жыцце ў процілегласць незямному’ [5, с. 86–87].

Несумненна, што такое паняцце, як свет, і яго семантычная парадыгма сведчыць не толькі пра значнасць абазначаных паняццяў, але і пра сувязь з лексмай святло. Паводле паходжання, лексема *свет* узыходзіць да праславянскага **svěť*, якое звязана чаргаваннем галосных са стараславянскім **свѣтъи сѧ “свяціца”, свитати* [6, с. 575]. А па сутнасці, вытокам з’яўляецца супрацьлегласць паняццяў святла і цемры, з якімі звязаны самыя старажытныя міфалагічныя ўяўленні нашых продкаў, у тым ліку і пра стварэнне свету. Вось што гаворыцца ў адным з такіх міфаў. З самага пачатку не было ні неба, ні зямлі, а была толькі цемра і вада, змяшаная з зямлей так, як быццам “каша”, а Бог лятаў Святым Духам па-над вадою, якая шумела пенаю. Вось аднойчы Бог хадзіў па вадзе ды і дыхнуў на тую пену, сказаўшы

пры гэтым: Ды будзе ангел! І стаў ангел. Тады Бог стварыў свет. На другі дзень Бог стварыў неба, на трэці – зямлю. Такім чынам, святло, што прыйшло на змену цемры, стала пачаткам святла і свету, сусвету.

Менавіта супрацьпастаўленне святла і цемры ляжыць у аснове апазіцыі паняццяў гэты свет і той свет. Пры гэтым часта ў фразеалогіі гэты свет асацыюецца з белым светам, божым светам, што ў міфалагічнай свядомасці чалавека звязана са светам, які стварыў Бог і які існуе пад апякунствам божай сілы. І гэта знайшло адлюстраванне ў фразеалогіі, дзе адзінкі *белы свет* і *божы свет* уступаюць у сінанімічныя сувязі і абодва выкарыстоўваюцца з агульным значэннем ‘навакольная рэчаіснасць’ [1, т. 1, с. 103]. Такія ўяўленні пра сусвет, прастору, абжытую чалавекам, як свет, створаны Богам, паслужылі асновай для метафарычных вобразаў новых адзінак, што абазначаюць і, галоўнае, характарызуюць і ацэньваюць новыя і, як правіла, абстрактныя паняцці. У прыватнасці, невядомасць накірунку ці выбар пэўнага жаданага месца абазначана фразеалагізмам у <*белы, божы*> *свет* ісці (пайсці), ехаць (з’ехаць) і пад., які фіксуецца ў двух значэннях: 1) ‘у невядомым напрамку, не выбіраючы дарогі, абы-куды, невядома куды’ і 2) ‘адпаведна жаданню, куды захочацца, уздумаецца’ [1, т. 2, с. 375–376], дзе кампаненты-азначэнні *белы, божы* выступаюць як варыянтныя, а сэння ў скарачаным выглядзе ўжывання фразеалагізма як факультатыўныя. Да гэтага фразеалагізма, паводле агульнага значэння ‘ў невядомым напрамку, не выбіраючы дарогі, абы-куды, невядома куды’, далучаецца сінанімічны яму фразеалагізм у <*белы*> *свет* як у *капейку*, які яшчэ мае другое значэнне – ‘не цэлячыся, спадзеючыся на шчаслівы выпадак (страляць і пад.)’ [1, т. 2, с. 376] і які ўжо характарызуецца выкарыстаннем толькі аднаго факультатыўнага кампанента *белы*. Апошняе характэрна і для дзеяслоўнага фразеалагізма *не бачыць* <*белага*> *свету* ‘не ведаць спакою, пакутаваць (ад непасільнай працы, вялікага клопату і пад.)’ [1, т. 1, с. 103], у аснове вобраза якога ляжыць метафара, паводле якой адсутнасць спакою, пакуты ад празмернай працы, клопатаў прыпадабняецца да немагчымасці бачыць белы свет, што разумеецца як святло і як навакольная рэчаіснасць, тая прастора, у якой чалавек знаходзіцца.

Яшчэ адным фразеалагізмам, у складзе якога ўжыта атрыбутыўнае словазлучэнне *белы свет*, з’яўляецца *выводзіць (выцягваць) на белы свет* ‘даводзіць што-н. да ведама публікі; выкрываць’ [1, т. 1, с. 233], дзе асабліва выразна вызначаецца сімволіка кампанента *белы* – ‘чысты, светлы, правільны’ як знака культуры. Вобраз фразеалагізма праз дзеяслоўны кампанент суадносіцца з антропна-акцыянальным кодам культуры і ўказвае на чалавека як выканаўцу дзеяння, які прыкладвае намаганні, каб выкрыць штосьці негатыўнае, неадпаведнае нормам і правілам. Асабліва гэта выразна даводзіць варыянтны дзеяслоўны кампанент *выцягваць*, што часткова

захоўвае свае значэнне ‘прыклаўшы сілу, выняць што-н. умацаванае, завязлае; вырваць’ [3, с. 592].

Аналіз фразеалагізмаў з кампанентам *свет* дазваляе адзначыць, што ў большасці адзінак не скарыстоўваецца кампанент-азначэнне, ці фіксуецца толькі кампанент-назоўнік *свет*. І тут лексема *свет* узыходзіць да свайго значэння – ‘зямное жыццё ў процілегласць незямному’, а ў выніку фразеалагізмы з кампанентам *свет* суадносяцца з апазіцыяй “гэты свет” – “жыццё на божым, белым свеце” і “той свет” – “новае і самае працяглае жыццё пасля смерці”.

І жыццё на гэтым свеце прадстаўлена ў фразеалогіі беларускай мовы разнастайна, але пры гэтым выдзелена галоўнае, асноўнае. Так, з агульнай колькасці фразеалагізмаў вызначаюцца найперш адзінкі з ідэяй жыцця, якія можна ахарактарызаваць паводле некалькіх семантычных мадэляў:

а) “жыццё – нараджэнне, пачатак”, ці жыццё як факт наяўнасці стану біялагічнага існавання чалавека на гэтым свеце: *прыходзіць на свет* ‘нараджацца, пачынаць жыць’ [1, т. 2, с. 265], *пайсці на свет* ‘нарадзіцца, пачаць жыць’ [1, т. 2, с. 155], *з’яўленне на свет* ‘нараджэнне каго-н.’ [1, т. 1, с. 521], *пускаць на свет* – 1) ‘нараджаць, даваць жыццё каму-н.’ і 2) ‘даваць пачатак каму-, чаму-н., быць прычынай з’яўлення каго-, чаго-н.’ [1, т. 2, с. 276]. Вобразы фразеалагізмаў праз дзеяслоўныя кампаненты *прыходзіць, пайсці, пускаць* суадносяцца з антропна-дзеяснымі кодам культуры, у іх жыццё падразумяецца як пачатак руху наперад, а праз кампаненты *на свет* – з прасторавым кодам культуры, дзе *свет* – вобраз пачатку жыцця на прасторы гэтага свету. Да іх далучаецца фразеалагізм *як (як бы, нібы) <нанава, зноў, другі раз> на свет нарадзіўся (-лася, -ліся)* ‘адчуў вялікую палегку, пазбавіўшыся ад якіх-н. непрыемнасцей, перажыванняў і пад.’ [1, т. 2, с. 85], які праз метафарычны вобраз параўнання даводзіць, што адчуць палегку, пазбавіўшыся ад якіх-небудзь непрыемнасцей, перажыванняў параўноўваецца са з’яўленнем на свет, нараджэннем як дарам Божым;

б) “жыццё – узаемадасіны паміж людзьмі”, што прадстаўлена ў фразеалагізмах як з дадатнай ацэнкай, так і з адмоўнай. Так, фразеалагізм *выводзіць у свет* ‘дапамагаць каму-н. заняць трывалае або высокае становішча ў жыцці’ [1, т. 1, с. 235] пабудаваны на аснове метафары, паводле якой дапамога аднаго чалавека другому дабіцца чаго-небудзь у жыцці прыпадабняецца да такога дзеяння, як вывядзення ў свет, дзе свет – гэта і прастора, і святло навукі, і пасада, і роля, і пад., а таму, зразумела, фразеалагізм характарызуецца станоўчай канатацыяй, што і ілюструе прыклад яго ўжывання: *Сярод настаўнікаў, якія мяне выводзілі ў свет, есць асабліва дарагія, навука іх як завет* (Р. Хацкевіч). А вось фразеалагізмы *завязваць свет* ‘станавіцца перашкодай, абузаі для каго-н., пазбаўляць каго-н. свабоды дзеянняў’ і ‘выклікаць у каго-н. любоў, прымушаць пакахаць

каго-н.’ [1, т. 1, с. 436], а таксама *пускаць (пушчаць) з торбай (-амі) <на свеце>* ‘даводзіць да беднасці, да жабрацтва; разараць’ [1, т. 2, с. 277] нясуць адмоўную ацэнку. І сапраўды, вобраз першага выяўляе метафару, паводле якой станавіцца перашкодай, мяшаць свабодзе дзеянняў каго-небудзь, што прырэчыць нормам і правілам, прыпадабняецца да завязвання яму свету, што разумеецца як пазбаўленне магчымасці бачыць, правільна ўспрымаць рэчаіснасць, жыцце. А другі фразеалагізм канстатуе факт разарэння аднаго чалавека другім праз метафарычны вобраз наяўнасці толькі торбы як сімвальнага знака культуры, што выступае паказчыкам беднасці, жабрацтва;

в) “жыцце – складаная арганізацыя”, таму што жыцце можа быць радасным ці бязрадасным, што ў пэўнай меры звязана з дзеяннямі самога чалавека. Гэты аспект жыцця чалавека рэпрэзентуюць фразеалагізмы з кампанентам *свет*, якія праз кампанент *сабе* як другасныя адзінкі мовы суадносяцца з антропным кодам культуры. У прыватнасці, зафіксаваны дзве антанімічныя адзінкі, з якіх фразеалагізм *развязаць сабе свет* – ‘рабіць свае жыцце свабодным, незалежным, радасным’ [1, т. 2, с. 301] пабудаваны на аснове метафары, што даводзіць пра радаснае, свабоднае жыцце праз прыпадабненне да развязамага свету, што разумеецца як наяўнасць святла-радасці, святла-шчасця, ці божага свету як святла ў супрацьлегласць цемры. І наадварот, у аснову вобраза фразеалагізма *завязаць сабе свет* ‘рабіць свае жыцце несвабодным і бязрадасным’ [1, т. 1, с. 436] абрана метафара, паводле якой стварэнне бязрадаснага і несвабоднага жыцця прыпадабняецца да завязвання самому сабе свету, што ўспрымаецца як адсутнасць святла і пагружэнне ў цемру, якая сімвалізуе бязрадаснасць, нуду, бяду і пад. У абодвух фразеалагізмах кампанент *сабе* выражае сэнс ажыццяўлення дзеяння, якое накіравана на самога чалавека. І фразеалагізмы перадаюць стэрэатыпнае ўяўленне аб ролі чалавека ў арганізацыі самому сабе радаснага ці бязрадаснага жыцця.

Да названай антанімічнай пары адзінак далучаецца яшчэ фразеалагізм *пабачыць (паглядзець) свет (-у)* ‘адчуць палегку, пазбавіўшыся ад гора, жыццевых цяжкасцей і пад.’ [1, т. 2, с. 123], які мае блізкае і разам з тым адметнае значэнне аднаму з прыведзеных вышэй і метафарычны вобраз якога даводзіць, што адчуванне палегкі ў выніку пазбаўлення ад гора, клопатаў прыпадабняецца да бачання свету, што разумеецца не толькі як успрыманне свету-святла, але і здольнасці ўсведамляць, асэнсоўваць радасць ад навакольнага свету-прасторы, свету-месца жыцця, ці ўсяго таго, што складае адчуванне свабоднага і добрага жыцця.

Фразеалагізмам, што адлюстроўваюць у сваіх вобразах гэты свет, супрацьпастаўляецца група фразеалагізмаў з кампанентам *свет*, што перадаюць уяўленні чалавека пра іншы свет, ці той свет, лепшы свет, які з даўніх часоў суадносіцца з ўяўленнямі чалавека пра існаванне

паслясмяротнага жыцця, якое вызначаецца і залежыць ад жыцця на гэтым свеце (узгадаем выказванне *Па жыцці і смерць*).

У сістэме славянскіх вераванняў той свет – адно з цэнтральных паняццяў, звязаных з уяўленнямі аб існаванні душы пасля смерці і аб цеснай узаемасувязі зямнога і замагільнага свету, што і стала асновай фразеалагізацыі свабоднага словазлучэння *той свет*, ці ўтварэнне другаснай адзінкі з новым значэннем. Менавіта таму фразеалагізм *той свет* мае агульнае значэнне ‘замагільны свет як супрацьпастаўленне зямному жыццю’ [1, т. 2, с. 375], называючы замагільны свет як нешта іншае ў адносінах да зямнога жыцця, што наглядна ілюструе прыклад яго ўжывання: *Нядаўнія суседзі ўсе яшчэ былі ў Нямецчыне, і ніхто пра іх нічога не гаварыў – жывыя яны яшчэ ці даўно ўжо на тым свеце* (Г. Далідовіч).

Той свет – гэта адзіная прастора, якая ўключае ў сябе рай і ад: *Уміраць ім тут не трэба: ім тут рай і ім тут неба*”, – думаў моўчкі дзед Даніла, збоку стаўшы да паноў: – *Што ім той свет? Ім тут міла...* (Я. Колас). Чалавек верыць у жыцце пасля смерці, верыць, што нябошчыкі з таго свету пільна сочаць за яго дзеяннямі на гэтым свеце: – *Супроць бога ідзеш, дыі бацька на тым свеце гневацца будзе, – адрэзаў мне поп* (К. Крапіва).

Шлях на той свет суправаджаецца пераадоленнем пэўных цяжкасцей, ен можа мець накірунак уверх – на неба, і ўніз – пад зямлю. І выраз *той свет* скарыстаны для абазначэння прыкметы перамяшчэння чалавека ў цяжкіх умовах, што і адлюстравана ў фразеалагізме *на той свет праваліцца, лезці* і пад. ‘глыбока ў зямлю, у пясок, снег і пад.’ [1, т. 2, с. 372], дзе *той свет* разумеецца як падземная прастора, месца захавання мертвых. Напрыклад: *Ламаўся лед, ногі правальваліся на той свет – хоць бы на што аперціся* (І. Пташнікаў), *Дабраліся да ракі Мышанкі. Балота, нетры... Рака запоўнена мулам. Ногі лезуць на той свет* (П. Місько).

Найбольш шырока словазлучэнне *той свет* скарыстоўваецца для абазначэння апошняга часу жыцця і надыходу смерці як заканамернага этапа завяршэння жыцця на гэтым свеце, што і фіксуюць фразеалагізмы *глядзець на той свет* ‘дажываць свой век, быць блізім да смерці. Пра старога ці хворага’ [1, т. 1, с. 307] і *адыходзіць на той свет* ‘паміраць’ [1, т. 1, с. 81], *адыходзіць з гэтага свету* ‘паміраць’ [1, т. 1, с. 80].

Словазлучэнне *той свет* у фразеалогіі беларускай мовы мае сінанімічныя адпаведнікі *іншы свет, лепшы свет*, тым самым выяўляючы адносіны нашых продкаў да замагільнага жыцця, да змены месца жыцця як працягу, а не канца існавання чалавека, што таксама знайшло адлюстраванне ў фразеалагізмах для абазначэння, як і вышэй названыя, табуіраваных паняццяў і лексем *смерць, памерці* для іх абазначэння: *адыход (зыход) у іншы свет* ‘смерць каго-н.’ [1, т. 1, с. 80], *адыходзіць (ісці) у іншы свет* ‘паміраць’ [1, т. 1, с. 81] і *адыход (зыход) у лепшы свет* ‘смерць каго-н.’ [1, т. 1, с. 80], *адыходзіць (ісці) у лепшы свет* ‘паміраць’ [1, т. 1, с. 81].

Ва ўсіх названых фразеалагізмах асабліва выразным выступае матыў дарогі, што даводзяць дзеяслоўныя кампаненты *адыходзіць*, які не да канца страціў свае значэнне ‘пакідаць ранейшае месца’ ці ‘пераходзіць жыццё у новае месца’ [3, с. 197], *ісці* – ‘накіроўвацца, адпраўляцца куды-н. з якой-н. мэтай’ [4, с. 562] і аддзяслоўны кампанент-назоўнік *адыход* – ‘адбыццё, адпраўленне’ [3, с. 198]. А выбар кампанента *лепшы* накіроўвае на асэнсаванне выпрацаванага ў нашых продкаў паняцця аб працягу жыцця на тым свеце як лепшым, дзе найперш будзе спачын. Пры гэтым у *лепшы свет* адыходзяць лепшыя людзі, якія шмат добрага зрабілі на гэтым свеце і адыход якіх успрымаецца са шкадаваннем, з жалем, параўн., напрыклад, наступны кантэкст з выкарыстаннем фразеалагізма *адыход у лепшы свет*: *Адыход Антося Іосіфавіча ў лепшы свет з жалем успрынялі ўсе, хто яго ведаў і хто яшчэ пакуль застаўся на гэтым свеце* (В. Рагойша).

Але, як вядома, фразеалогія найбольш рупна перадае адмоўны вопыт, у параўнанні са станоўчым, які ўсведамляецца як норма. І гэта не абыдзена і даводзіцца ў фразеалагізмах з кампанентам *свет*, што фіксуюць негатыўнае ўздзеянне аднаго чалавека ці некалькіх на другога ці другіх. У прыватнасці, чалавека могуць “прымусіць” адысці на той свет, давесці да смерці, што і адлюстравана ў некалькіх фразеалагізмах. Так, фразеалагізмы *заганяць на той свет* ‘даводзіць да смерці’ [1, т. 1, с. 438] і *зводзіць са свету* 1) ‘даводзіць да смерці, гібелі; знішчаць каго-н.’, 2) ‘адмоўна ўздзейнічаючы на каго-н., штурхаць на што-н. нядобрае’ [1, т. 1, с. 487] не выяўляюць канкрэтны спосаб знішчэння, давядзення да смерці, а фразеалагізм *пускаць на той свет* ‘забіваць, знішчаць, расстрэльваць’ [1, т. 2, с. 277] звычайна ўжываецца для абазначэння забойства адным другога. Але абодва названыя фразеалагізмы, як і фразеалагізмы *адыход (зыход) у іншы свет; адыходзіць (ісці) у іншы свет; адыход (зыход) у лепшы свет; адыходзіць (ісці) у лепшы свет*, праз дзеяслоўныя кампаненты, як і аддзяслоўныя назоўнікі, што называюць дзеянне, суадносяцца з антропна-дзеясным кодам культуры, толькі розніца паміж імі ў тым, ці сам чалавек памірае – *адыходзіць* альбо хто іншы спрыяе – *заганяе, зводзіць, пускае* яго на той свет. І менавіта выбар гэтых кампанентаў якраз і выяўляе адмоўную канатацыю апошніх фразеалагічных адзінак у адрозненне ад нейтральнай ацэнкі папярэдніх, паколькі кампаненты *заганяць, зводзіць, пускаць* сігналізуюць, даводзяць, захоўваючы часткова свае значэнне, што хтосьці прымяняе сілу, прымушае ці “дазваляе” каму-небудзь другому апынуцца на тым свеце.

Той жа матыў дарогі, толькі ў адваротным напрамку: не на той свет, а з таго свету, ілюструюць фразеалагічныя адзінкі, што служаць вобразным і эмацыянальным сродкам наймення выратавання ад смерці. Гэта дзеяслоўны фразеалагізм *вярнуць з таго свету* ‘адратаваць ад смерці, вылечыць’ [1, т. 1, с. 271], які звычайна канстатуе дзейнасць выратавальніка і дае яму станоўчую ацэнку, што відавочна з наступнай ілюстрацыі: *Многа людзей*

выхадзіла [Яніна Варанковіч], вярнула, можна сказаць, з таго свету (У. Дамашэвіч).

А яшчэ гэта назоўнікавы фразеалагізм з'яўленне з таго свету 'выратаванне ад смерці, выздараўленне' [1, т. 1, с. 521], які вобразна і эмацыянальна канстатуе факт выратавання ад смерці пэўнага чалавека, напрыклад: *Параненыя партызаны.. адзначылі мае з'яўленне з таго свету гучнымі рэплікамі. – Галоўнае, на ногі ўстаць. – Было б на што ўстаць* (А. Адамовіч). І тут выбар дзеяслоўнага кампанента, структура і семантыка нагадвае і наводзіць на паралель з фразеалагізмам *з'яўленне на свет*, які ўтвораны ўнутрыфразеалагічным спосабам ад дзеяслоўнага фразеалагізма *з'яўляцца на свет*, дзе толькі адсутнічае кампанент *гэтага* як процілеглы *таго*.

Абодва фразеалагізмы праз прыназоўнік з у спалучэнні з формай роднага склону словазлучэння *той свет* суадносяцца з прасторавым і, як і ўсе папярэднія фразеалагізмы, з рэлігійнымі кодамі культуры, толькі тут непадзельнае словазлучэнне *той свет* выступае са сваім сімвальным значэннем 'месца, дзе прадаўжаюць жыць мертвыя' і 'смерць'.

Такім чынам, аналіз групы фразеалагізмаў з кампанентам *свет*, што вызначаюць толькі паралелі паміж зямным і замагільным жыццём чалавека, выяўляюць уяўленні пра гэты свет і той свет, які можа быць лепшым, чым гэты, і ў асноўным звязаны з тэмай жыцця і яго прадстаўлення і тэмай смерці ва ўзаемасувязі з матывамі дарогі і насілля.

Л і т а р а т у р а :

1. *Лепешаў І. Я.* Слоўнік фразеалагізмаў : У 2 т. Т. 1 : А-Л / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Бел. Энц. імя П. Броўкі, 2008. – 672 с.; т. 2 : М-Я / І. Я. Лепешаў. – Мінск : Бел. Энц. імя П. Броўкі, 2008. – 704 с.
2. *Ляшчынская В. А.* Канцэптуалізацыя заканчэння жыцця чалавека ў беларускай фразеалогіі / В. А. Ляшчынская // Вісник Дніпропетровського університету. Серія Мовознаўство. – 2013. – № 11. – Т. 21. Выпуск 19, т. 1. – С. 190-200.
3. Глумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5-ці т. Т. 1: А-В / рэд. тома М. П. Лобан. – Мінск : Выд-ва Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1977. – 608 с.
4. Глумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5-ці т. Т. 2: Г-К / рэд. тома А. Я. Баханькоў. – Мінск : Выд-ва Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1978. – 768 с.
5. Глумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5-ці т. Т. 5, кніга 1: С-У / рэд. тома М. Р. Суднік. – Мінск : Выд-ва Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1983. – 663 с.
6. *Фасмер М. Ф.* Этимологический словарь русского языка : в 4 т. Т. 3 / М. Ф. Фасмер. – М. : Прогресс, 1987. – 832 с.

R e f e r e n c e s :

1. *Lepeshau I. Y* Slounik frasealagismau : u 2 t. – Т. 1: А – L / I. Y. Lepeshau. – Minsk : Belarus. Encyclapedyia imya P. Brouki, 2008. – 672 s.; t. 2 : М – L / I. Y. Lepeshaw. –

- Minsk : Belarus. Encyclapedyia imya P. Brouki, 2008. – 704 s. [Dictionary of phraseologisms].
2. *Liashchynskaya V. A.* Frasealagichnaya ematsyianalnaya kantseptasphera belarusau / V. A. Liashchynskaya. – Minsk : RIWSH, 2012. – 246 s. [Phraseological emotional conceptsphere of the Belarusians].
 3. *Tlumachalny slounik belaruskaj movy : u 5 t. T. 1 : A – V / red. toma. M. P. Loban.* – Minsk: Vyd-va Bel. Sav. Encyclapedyi, 1977. – 608 c. [Comprehensive dictionary of the Belarusian language].
 4. *Tlumachalny slounik belaruskaj movy: u 5 t. T. 2: G – K / red. toma A. Y. Bakhan'kou.* – Minsk : Gal. red. Belarus. Sav. Encyclapedyi, 1978. – 768 c. [Comprehensive dictionary of the Belarusian language].
 5. *Tlumachalny slounik belaruskaj movy : u 5 t. T. 5, kniga 1 : S – U / red. toma. M. R. Sudnik.* – Minsk : Vyd-va Bel. Sav. Encyclapedyi, 1983. – 663 c. [Comprehensive dictionary of the Belarusian language].
 6. *Fasmer M. F.* Etimologicheskij slovar ruskogo jazuka : v 4 t. T. 3 / M. F. Fasmer. – M. : Progres, 1987. – 832 s. [Etymological dictionary of the Russian language].

Шведова З. В. Той і цей світ у фразеології білоруської мови.

У статті на матеріалі групи фразеологізмів білоруської літературної мови з компонентом “світ”, які являють собою опозицію понять “цей світ” і “той світ”, або понять “життя” та “смерть”, визначаються основні образи, мотиви й уявлення про життя людини на цьому світі та про її смерть як продовження життя на тому світі; встановлюються уявлення білорусів і та культурна інформація, яка імпліцитно чи експліцитно відображена, збережена в аналізованих фразеологічних одиницях і доводиться до усвідомлення їх користувачів.

Ключові слова: фразеологізм, семантика, компонент, світ, цей світ, той світ, образ, мотив, оцінка, культурна інформація.

Shvedova Z. V. Spirit world and this world in the phraseology of the Belarusian language.

The material of analysis in the article is a group of phraseological units of the Belarusian literary language with a component “world”, representing the opposition of concepts “this world” and “spirit world”, or concepts of life and death. The main images, motives and ideas about the man’s life in this world and about his death as continuation of life in spirit world are determined; the beliefs of Belarusians and that cultural information that is implicitly or explicitly reflected, preserved in the analyzed phraseological units and brought to the perception of their users are established.

The article draws attention that two designations of space are opposed in phraseology: this world and spirit world that are associated with the opposition of light and darkness, replace each other: a person believes in the continuation of life, quietly continues the life journey that guides to the spirit world as an afterlife. It is revealed that the first stage is characterized by attention to the beginning – the birth of man as the emergence in this world, the establishment of relations between people and the existence of difficulties in organization of life on the Earth. The end of a man’s life is reflected with the help of separate euphemistic phraseological units. Separate units fix the facts of violent death, which are censured.

Keywords: phraseological unit, semantics, component, world, spirit world, that world, image, motive, evaluation, cultural information.